

dr hab. Krystyna Ratajczyk

Uniwersytet Łódzki
Instytut Rusycystyki, Zakład Językoznawstwa
tel. (42) 665 53 10
e-mail: krystyna.ratajczyk@uni.lodz.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8519-709X>

mgr Irina Pirożak-Dziuk

Uniwersytet Łódzki
Instytut Rusycystyki, Zakład Dydaktyki i Przekładu
tel. (42) 665 53 10
e-mail: irina.pirozak@uni.lodz.pl
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9121-0254>

KREATYWNOŚĆ JĘZYKOWA JAKO ŹRÓDŁO KOMIZMU (Z JĘZYKA PRZEWODNIKÓW TURYSTYCZNYCH)

ABSTRAKT

Celem artykułu jest analiza wypowiedzi przewodników turystycznych pod kątem kreatywności. Kreatywność tych wypowiedzi jest źródłem komizmu. W artykule zostały zastosowane następujące metody badawcze: metoda doboru materiału badawczego, metoda definicyjna, metoda opisowa, metoda klasyfikacji materiału, metoda analizy semantycznej, leksykalnej i ilościowej. W wyniku przeprowadzonego badania uzyskano 9 grup reprezentujących odpowiednie typy kreatywności językowej przewodników turystycznych.

Słowa kluczowe: komizm, kreatywność językowa, język przewodników turystycznych, analiza semantyczna, analiza leksykalna

ABSTRACT

LINGUISTIC CREATIVITY AS A SOURCE OF COMEDY (FROM THE LANGUAGE OF TOURIST GUIDES)

The aim of the article is to analyze tourist guides' utterances in terms of creativity. The creativity of these utterances is a source of comedy. The following research methods were used in the article: research material selection method, definitional method, descriptive method, material classification method, semantic, lexical and quantitative analysis methods. As a result of the research, 9 groups representing appropriate types of linguistic creativity of tourist guides were found.

Key words: comedy, linguistic creativity, language of tourist guides, semantic analysis, lexical analysis

1. Wprowadzenie

Niekonwencjonalność wypowiedzi przewodników turystycznych, powstała przez niestereotypowe użycie w nich pewnych form wyrazowych, prowadzi do niezamierzonego komizmu¹. Autorzy spróbują sklasyfikować formy językowe, które uznali za przyczynę śmieszności w wypowiedziach przewodników.

Materiał badawczy w liczbie około 250 wypowiedzi pochodzi z 5 wycieczek po Bałkanach, zorganizowanych w latach 2017–2019. Jeden z autorów, pełniący w trakcie wycieczek funkcję pilota, bezpośrednio notował zasłyszane, interesujące go wypowiedzi. Na potrzeby niniejszego artykułu wykorzystano 67 jednostek z kontekstami².

Komizm nierozzerwalnie wiąże się z humorem. Nie jest naszym zamiarem jednak zgłębianie tu teorii humoru, która w znacznym zakresie została wyłożona w literaturze przedmiotu. Nie próbujemy także rozstrzygnąć, jakie relacje semantyczne zachodzą między terminami „komizm” i „humor”.

2. Istota komizmu³

Trudno zdefiniować pojęcie komizmu i nie stawiamy sobie tego za cel w niniejszym szkicu. Należy jednak zaznaczyć, że jest to zjawisko silnie związane z człowiekiem. Jak słusznie zauważa Henri Bergson, „nie ma komizmu poza obrębem spraw ludzkich”⁴, czyli wszystko to, co wywołuje śmiech, związane jest z człowiekiem, z jego zachowaniem, działaniem. Przedmioty martwe śmieszą nas tylko wtedy, gdy zyskują śmieszoną formę, nadaną im przez człowieka. Zwierzęta wywołują nasz śmiech, jeżeli swoimi zachowaniami przypominają człowieka. Nie śmiejemy się natomiast z krajobrazów. Wspomniany filozof wymienia jeszcze dwie cechy komizmu: nieczułość i łączność z innymi ludźmi⁵. Pierwsza z nich, towarzysząca zazwyczaj śmiechowi, oznacza brak zaangażo-

---

¹ Z pragmatycznego punktu widzenia sposób przekazywania informacji przez przewodników ma (przynajmniej powinien mieć) na celu zainteresowanie turystów. Tym pragmatycznym czynnikiem można tłumaczyć oryginalność, niekonwencjonalność wypowiedzi przewodników turystycznych. Czasami produktem ubocznym takich wypowiedzi jest właśnie komizm.

² Niektóre jednostki występują w kilku wypowiedziach, dlatego analizowanych przykładów jest więcej, cf. Zakończenie niniejszego szkicu.

³ W rozważaniach nad istotą komizmu pomocna była praca: H. Bergson, *Śmiech. Studium o komizmie*, Lwów–Warszawa 1902, [online], https://pl.wikisource.org/wiki/%C5%9Aśmiech.Studium_o_komizmie, [dostęp: 29.07.2020].

⁴ H. Bergson, *Śmiech. Studium o komizmie...*, s. 3.

⁵ Ibidem, s. 4–5.

wania emocjonalnego w stosunku do osoby, z której się śmiejemy. Wiąże się to z chwilowym znieczuleniem serca na rzecz rozumu. Łączność z innymi ludźmi, a ściślej z umysłami innych ludzi, jest bardzo istotna w doświadczaniu komizmu. „Człowiek nie zaznałby komizmu, gdyby czuł się osamotnionym”⁶. Należy zaznaczyć, że łączność ta stanowi zamknięty krąg, bowiem „śmiejemy się zawsze tylko pewną grupę ludzi”⁷.

Zgodnie z teorią cytowanego filozofa możemy mówić o komizmie formy i ruchów, komizmie sytuacji i słów i wreszcie o komizmie charakterów⁸. Temat niniejszego artykułu determinuje konieczność przybliżenia jednego spośród wymienionych typów, czyli komizmu słów, który nazwiemy też komizmem językowym.

2.1. Komizm słów, czyli komizm językowy

H. Bergson porównuje komizm słów do farsy i wyróżnia komizm wyrażony słowami i komizm słowami powołany do życia⁹. Ponieważ materiał badawczy artykułu prezentuje drugi typ komizmu, wyjaśnimy jego istotę. Według H. Bergsona, „ten typ komizmu, zawdzięczając wszystko specjalnej strukturze zdania lub doborowi słów, bardzo rzadko nadaje się do przetłumaczenia. Komizm słów za pomocą języka nie konstatuje roztargnienia, właściwego osobom lub rzeczom¹⁰, podkreśla natomiast roztargnienie języka samego. W tym wypadku język sam staje się śmiesznym”¹¹.

Pod hasłem „komizm językowy” w *Encyklopedii języka polskiego* czytamy, że „jest on poza sytuacyjnym najważniejszą dziedziną komizmu w ogóle; obejmuje wszelkie struktury gramatyczne i leksykalne zdolne wywołać efekt komiczny niezależnie od tego, czy ich użyto celowo, czy też nieświadomie”¹².

2.1.1. Z czego się śmiejemy

Według H. Bergsona komizm wywołuje sztywność i roztargnienie zarówno w mowie, jak i w czynach. Sztywność w mowie prezentują gotowe formułki i stereotypowe zdania. Jak twierdzi filozof, „osoba wyrażająca się zawsze ta-

---

⁶ Ibidem, s. 5.

⁷ Ibidem, s. 6.

⁸ Takie właśnie tytuły zawierają trzy rozdziały cytowanej pracy H. Bergsona (cf. przypis 3).

⁹ H. Bergson, *Śmiech. Studium o komizmie...*, s. 28.

¹⁰ Ten typ roztargnienia Henri Bergson przypisuje komizmowi sytuacji i charakterów, v. H. Bergson, *Śmiech. Studium o komizmie...*, s. 26–27.

¹¹ Ibidem, s. 28.

¹² *Encyklopedia języka polskiego*, S. Urbańczyk (red.), Wrocław–Warszawa–Kraków 1991, s. 161.

kim właśnie stylem, byłaby bezustannie komiczną¹³. Zwykle zdanie uczynimy komicznym, jeżeli będzie zawierało jakiś absurd, pomyłkę lub też sprzeczność w określeniach.

Wspomniany badacz zauważa istotne źródło komizmu językowego w dosłownym (celowo) odczytaniu znaczenia przenośnego wyrazu, co można ująć w formule: „Osiągamy efekt komiczny, ilekroć udajemy, że słyszymy właściwe znaczenie wyrazu, wtedy gdy wyraz był użyty w znaczeniu przenośnym”¹⁴ lub inaczej: „Z chwilą, gdy zwracamy uwagę na materialne znaczenie przenośni, myśl w niej wyrażona staje się śmieszna”¹⁵.

Źródła komizmu H. Bergson upatruje też w komicznej transformacji zdań, na którą składa się odwrócenie, czyli nadanie zdaniu odmiennego sensu poprzez właśnie odwrócenie¹⁶ oraz kalambur – nadanie temu samemu zdaniu znaczenia dwojakiego, niezależnego od siebie. Ten ostatni to nic innego, jak gra słów¹⁷, która wykorzystuje różne znaczenia, najczęściej metaforyczne i dosłowne, tego samego wyrazu.

Według H. Bergsona znacznie głębszy jest komizm transpozycji, czyli przechodzenia z tonu uroczystego w trywialny i odwrotnie¹⁸.

2.1.2. Komizm z perspektywy obserwatora

Dla niniejszych rozważań istotna będzie perspektywa obserwatora, który dokonuje analizy zasłyszanych wypowiedzi pod kątem komizmu¹⁹. Jak uważa Piotr Fąka, „możliwe są dwa podejścia: obserwator zanurzony w dyskursie komunikacji (wewnętrzny) lub obserwator zewnętrzny”²⁰. Obserwator we-

¹³ H. Bergson, *Śmiech. Studium o komizmie...*, s. 33.

¹⁴ Ibidem, s. 35.

¹⁵ Ibidem. Tu można wspomnieć o związkach frazeologicznych poddawanych różnym transformacjom, na przykład zamianie komponentu, czy użytych w specjalnie skonstruowanym kontekście, w którym odżywa ich znaczenie dosłowne.

¹⁶ Jako przykład mógłby tu posłużyć dialog z filmu „Poszukiwany, poszukiwana” (reż. S. Bareja) pomiędzy żoną głównego bohatera a hydraulikiem. Hydraulik dzwoni w sprawie naprawy kranu. Kobieta proponuje mu spotkanie w parku. – A kran? – A kran... kran wezmę z sobą. – Co pani, ze mnie wariata robi?

¹⁷ Pojmowanie kalamburu jako rodzaju gry językowej czy gry słów prezentuje liczne grono badaczy. Wielu z nich też utożsamia go z żartem czy z rodzajem żartu lub też, obok żartu, uznaje go za jedną z językowych form wyrażenia komizmu. V. A. Сковородников, Т. Дамм, *О лингвостилистическом статусе каламбура (на материале русскоязычных газетных текстов)*, „Stylistyka” 2001, X, s. 183–193.

¹⁸ H. Bergson, *Śmiech. Studium o komizmie...*, s. 35.

¹⁹ Materiał badawczy zbierał jeden z autorów, zapisując zasłyszane wypowiedzi. Z jego perspektywy są to nietypowe, dziwaczne i przez to komiczne wyrażenia.

²⁰ P. Fąka, *Śmieszność – pytania i perspektywy badawcze*, [w:] *Zrozumieć humor*, S. Dżereń-Głowacka, A. Kwiatkowska (red.), vol. 2/1, Piotrków Trybunalski 2009, s. 37.

wewnętrzny „tylko i wyłącznie przy pomocy swojej własnej kompetencji komunikacyjnej wartościuje zjawiska jako humorystyczne, decydując tym samym o ich śmieszności i miejscu klasyfikacji”²¹. Decyduje on o śmieszności tekstu również za innych uczestników dyskursu. „Dochodzi się w ten sposób do założenia, że na przykład każdy dowcip jest śmieszny”²².

Z pozycji obserwatora zewnętrznego „śmieszność nie jest własnością tekstu, a jest oceną, jaką nadaje się określonej wypowiedzi w trakcie jej interpretowania. (...) Śmieszność dla jednego uczestnika komunikacji nie oznacza, że dla pozostałych to samo jest śmieszne”²³. Mamy tu opozycję obiektywizm/subiektywizm obserwatora. Materiał badawczy analizowany w niniejszym artykule został zakwalifikowany jako komiczny z pozycji obserwatora zewnętrznego.

3. Kreatywność językowa

Kreatywność językowa jest rozumiana w różny sposób²⁴. W *Encyklopedii języka polskiego* kompetencja ta rozpatrywana jest w szerszym i węższym rozumieniu. „Kreatywność w szerszym znaczeniu oznacza zdolność tworzenia nowych, nigdy nie słyszanych struktur językowych, a więc jest najważniejszym składnikiem kompetencji językowej (w tym sensie każde mówienie lub pisanie jest przejawem kreatywności). W znaczeniu węższym kreatywność odnosi się tylko do tworzenia takich struktur językowych, które są odchyleniami od normy akceptowanymi przez innych rodowitych użytkowników języka”²⁵. Jak podaje wspomniane źródło, kreatywność może być zamierzoną (i oczekiwaną) kreatywnością artysty oraz nie zawsze zamierzoną kreatywnością potoczną²⁶.

Wydaje się, że kreatywność językowa przewodników turystycznych mieści się w granicach węższego rozumienia tego słowa, jak również w ramach kreatywności potocznej.

---

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ Ibidem, s. 37–38.

²⁴ V. I. Kaproń-Charzyńska, *Kreatywność językowa i jej wybrane mechanizmy w kontekście wtórnej oralności*, „Prace Filologiczne” 2017, 71, s. 178.

²⁵ *Encyklopedia języka polskiego...*, s. 172.

²⁶ Ibidem.

3.1. Wyznaczniki kreatywności językowej przewodników turystycznych

Mówiąc o wyznacznikach kreatywności językowej, odwołujemy się do artykułu I. Kaproń-Charzyńskiej, która dane zjawisko postrzega jako egalitarne i z takiej pozycji wyznacza jego kryteria²⁷. Opierając się częściowo na wskazanej wyżej pracy²⁸, proponujemy ustalić następujące wyznaczniki kreatywności językowej przewodników turystycznych:

- a) w odniesieniu do nadawcy komunikatu: zamierzone działanie użytkownika języka, użycie wyrażeń niezgodnie z ich właściwościami gramatycznymi, semantycznymi, pragmatycznymi;
- b) w odniesieniu do wytworu: nowość, zmiany na płaszczyźnie formy i treści wyrażeń;
- c) w odniesieniu do odbiorcy (dekodowanie): rola kontekstu w odczytaniu rodzaju odstępstwa – kontekst językowy (syntagmatyczny, paradygmatyczny, komunikacyjny), kontekst pozajęzykowy (wiedza o świecie, kontekst kulturowy).

4. Analiza kreatywności językowej przewodników turystycznych pod kątem komizmu

Poniżej zostanie przeprowadzona analiza lingwistyczna wyrażeń uznanych przez nas za przejaw kreatywności językowej przewodników turystycznych. Wyrażenia te zostaną podzielone na grupy i przytoczone w kontekstach²⁹.

4.1. Zaburzenia łączliwości wyrazów (stosunki syntagmatyczne):

1. Twierdzą cerkwie. Będziecie **słyszeć niesamowicie i na spokojnie** język niemiecki.
2. **Miasto jasne i turystyczne**, należy jednak stwierdzić, że nie ma tu zabytków.
3. Chciałabym **przytoczyć to miasto** na naszej drodze.
4. Celebrują kroki. **Urządzana jest**, że się tak wyrażę³⁰, **muzyka** [o Romach].

---

²⁷ V. I. Kaproń-Charzyńska, *Kreatywność językowa...*, s. 179–180.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Niewyczerpana pomysłowość przewodników sprawia, że w jednym kontekście zawarte są niekiedy różne typy kreatywności językowej. Z tego powodu ten sam kontekst może pojawić się w różnych grupach z wyłuszczonego, odpowiednim dla danej grupy, przykładem innowacji.

³⁰ Zwrot wtrącony *że tak się wyrażę* (mający osłabić ostrość lub dosadność, tu – raczej dziwaczność wypowiedzi), nadużywany przez przewodników (występuje też w przykładach nieanalizowa-

5. Jeżeli zdążymy **kolację odprawić**, że tak się wyrażę.
6. Japońskie **wycieczki można tu uprawiać** [o fotografowaniu].
7. Zapoznamy się ze **swobodną dozą** bułgarskiego **towarzystwa** [po przekroczeniu granicy rumuńsko-bułgarskiej].
8. Mieszkają tu **turystycznie rozwinięci ludzie**.
9. Pod nogami zamku czy też **u podnóży kościoła** [o miejscu spotkania turystów po czasie wolnym] (u podnóża, u podnóży 'przy podstawie jakiegoś wzniesienia, najczęściej gór, zamków').

4.2. Powtórzenia wyrazów lub tych samych części wyrazowych:

10. Najpierw wszystko, co nas dotyczy, a potem **pozostałości**, które nam **zostały**.
11. Przemysł olejkowy (Kazanлык) – mówiono o **wielgachnym** i **wielkim** rozwoju tradycji na tych terenach.
12. **Zabudowy** religijne zostały **obudowane** Domem Prasy z czasów komunistycznych.
13. **Tutejszy** kniaź idzie na **tutejsze** podboje.
14. Najfajniejsza **sprawa** – obserwują różne **sprawy**³¹ [o ludziach siedzących przy swoich domach przy drodze].
15. Gdzieś tutaj nie będziemy się **rozczułać** i **uczulać** [nad życiem i losem Ceausescu].
16. **Miejsce** jest reprezentantem tych **miejszc** [o pałacu królowej Marii].
17. **Myśl** pozostanie w naszym wielkim **umyśle** [o myślach, jakie ogarnęły turystów po zwiedzaniu zamku].

4.3. Rozszerzenie sfery znaczenia słowa:

18. Churchill stał się **wizerunkiem** bułgarskiego wina (*wizerunek* 'czyjaś podobizna, wyobrażenie czegoś; portret, obraz'; *przen.* 'sposób, w jaki dana osoba lub rzecz jest widziana, przedstawiana'³², tu – Churchill lubił i sprowadzał bułgarskie wino).
19. Takich Serbów znajdziemy i **odszyfrujemy** [o gościnności Serbów] (*odszyfrować* 'domyślić się czegoś, co nie było jasne i wiadome; odgadnąć', tu – rozpoznać).

---

nych w artykule), świadczy o celowości stosowania przez nich osobliwych form czy połączeń wyrazowych.

³¹ Dany przykład z wyrażeniem *obserwują różne sprawy* można też odnieść do zaburzeń łączliwości wyrazów.

³² Przy objaśnianiu słów i frazeologizmów korzystaliśmy głównie z: *Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN, S. Dubisz (red.), t. 1–4, Warszawa 2006.

20. Do dodatkowych rzeczy dojdziemy, które będą nam towarzyszyć **na krańcu** naszej opowieści, podzielić te akcenty, odszyfrować je (*kraniec* 'krawędź, brzeg, skraj', tu – koniec).
21. Katedra ormiańska – taki **tytuł** nosi (*tytuł* 'nazwa książki, dzieła literackiego, naukowego itp.', tu – nazwa obiektu).
22. Przedstawię **odnośniki** dzisiejszej ludności [o stosunku do Ceausescu] (*odnośnik* 'odsyłacz w tekście', tu – stosunek do kogoś).
23. Droga od drzwi prowadzi do **centrum** cerkwi (*centrum* 'środkowa część czego, środek', może być centrum cerkwi, w centrum cerkwi coś się znajduje, ale droga nie prowadzi do centrum cerkwi, tylko do środkowej części cerkwi).
24. Kościoły różnej **maści** (*maść* *książk. przen. iron. a. lekcew.* 'rodzaj, gatunek, pochodzenie', tu – kościoły różnych wyznań).
25. Wysokowysokowych spraw **się doczepić** (*doczepić się pot.* 'przyłączyć się do kogoś wbrew jego woli', tu – przyczepić się, czyli 'mieć do kogoś pretensje (zwykle nieuzasadnione), znaleźć powód do zarzutów'. Fragment odpowiedzi na pytanie, ile alkoholu można przewieźć przez granice państw bałkańskich. Zbyt duża ilość alkoholu może nie spodobać się celnikom („przyczepią się”)).
26. Podczas naszego **uczestniczenia** w tym kraju (*uczestniczenie* 'uczestnictwo, branie w czymś udziału', tu – pobyt).

4.4. Neologizmy leksykalne i frazeologiczne³³:

27. Braşów zasługuje na **pobycie** (pobyt).
28. Wielką częścią **słynności** tego miasta są olejki różane (*słynność* w zn. popularność).
29. Chwila na **odpocznienie**.
30. Klasztory przynoszą nam **spokojność** (spokój).
31. Nasz Ceausescu niepowtarzalny – poczynania, **doczynania** – kropla w wodzie (neologizm *doczynania* najprawdopodobniej powstał w opozycji do słowa *poczynania*, z którego autor stworzył swoisty kalambur łączący znaczenie wyjściowe 'czyjeś działania, czyny, posunięcia' i strukturalne (od słowa *poczynać* 'zaczynać, rozpoczynać'). Autorski antonim *doczynania* oznacza tu więc – działania, czyny, posunięcia, które zostały zakończone, dokonane).

³³ Zaprezentowane poniżej formy można nazwać też „okazjonalizmami”, z uwagi na ich doraźność i ekspresywny charakter. W polskim językoznawstwie twory takie nazywane są „indywidualizmami” lub „neologizmami”, natomiast w literaturze radzieckiej właśnie „okazjonalizmami” (o czym zob.: K. Chruścińska, *O formach potencjalnych i okazjonalizmach*, „Prace Językoznawcze” 1978, 91, s. 73).

32. Będą wyciągać kraj na wielką **powierzchność** [o surowcach Rumunii] (*powierzchność* w zn. powierzchnia) (dzięki surowcom kraj zyska na znaczeniu).
33. Ludność została **zjednostkowana**, nie tylko zdziesiątkowana [o cholercie panującej w Nowym Sadzie] (neologizm *zjednostkowana* powstał jako zabawna gra słów w opozycji do dosłownego znaczenia słowa *zdziesiątkować* ‘rozstrzelać, zabić co dziesiątą osobę’, wobec czego *zjednostkować* oznaczałoby ‘zabić każdą jedną osobę (jednostkę)’. Wydaje się, że autor chciał w ten sposób obrazowo przedstawić rozmiar tragedii spowodowanej cholera, czyli masową śmierć ludności Nowego Sadu, choć mógłby ją oddać wyraz *zdziesiątkować*: ‘wymordować, wybić, wyniszczyć masowo, znacznie zmniejszając liczebność grupy’).
34. **Wysokowysokowych** spraw się doczepić (neologizm *wysokowysokowy* powstał jako efekt kontaminacji dwóch bliskoznacznych słów: *wysokoprocentowy* ‘zawierający znaczny procent czegoś, tu – alkoholu’ + *wysokowy* ‘alkoholowy, spirytusowy’) (zob. 25).
35. Inna organizacja miejska, **tranzytowo** architekturę będziemy doświadczać (*tranzytowo* w zn. ‘jadąc tranzytem’, będziemy oglądać niespotykaną do tej pory architekturę).
36. Miasto **stolicowe** [Bukareszt] (stołeczne).
37. Państwo macie obawy **wręcz i zewsząd** [o konieczności pozostawienia paszportów w recepcji] (neologizm frazeologiczny ze znaczeniem: ‘obawy wyrażane są otwarcie, bezpośrednio i płyną ze wszystkich stron’).
38. **Pod nogami zamku** czy też u podnóża kościoła (u podnóża zamku).

4.5. Innowacje frazeologiczne:

39. Z nimi współżyje, że tak się wyrażę, grupa, która **nie przebiera w strojach** (innowacja strukturalno-semantyczna frazeologizmu: *nie przebierać w słowach* ‘mówić wprost’ lub *nie przebierać w środkach* ‘użyć wszelkich dostępnych środków, by osiągnąć cel’, tu – nie wybrzydzać, nie grymasić, jeśli chodzi o stroje).
40. Tereny zaczynają **wychodzić na wielki piedestał** (innowacja strukturalno-semantyczna frazeologizmu: *postawić, stawiać kogoś na piedestale, wynieść kogoś, coś na piedestał* ‘obdarzyć kogoś, coś wielkim szacunkiem, przypisać komuś wielkie cnoty, zalety, zasługi, uznać wielką wartość czegoś’. Innowacja strukturalna obejmuje zamianę komponentu *wynosić* oraz redundancję *wielki piedestał*, która jest jednocześnie rozszerzeniem składu frazeologizmu (*wielki*). Transformacja ta pociąga za sobą innowację semantyczną: ‘tereny te zaczynają osiągać szczyt swojego rozwoju’).

41. Miasto **wychodzi na piedestał**, ale my tego piedestału nie odszyfrujemy (innowacja strukturalno-semantyczna frazeologizmu: *postawić, stawiać kogoś na piedestale, wynieść kogoś, coś na piedestał* 'obdarzyć kogoś, coś wielkim szacunkiem, przypisać komuś wielkie cnoty, zalety, zasługi, uznać wielką wartość czegoś. Zamiana komponentu *wynosić* implikuje aktualizację znaczenia frazeologizmu: 'miasto jest bardzo znane i cenione').
42. Rumunia **zamknęła się w sobie** [o czasach Ceausescu] (innowacja semantyczna frazeologizmu: *zamknąć się w sobie* – o człowieku: 'stać się skrytym, małomównym'. Rumunia wyswobodziła się spod wpływów ZSRR, czyli zamknęła się na ZSRR, a otworzyła na kraje zachodnie i USA).
43. Nasz Ceausescu niepowtarzalny – poczynania, doczynania – **kropla w wodzie** (innowacja strukturalna frazeologizmu: *kropla w morzu (potrzeb)* 'nie-wystarczająca, za mała ilość czegoś').
44. **Mgnieniem oka** sobie obejrzymy (Pałac Ludów w Bukareszcie) (innowacja strukturalna frazeologizmu: *w mgnieniu oka* 'bardzo szybko').

4.6. Nadużywanie pewnych słów (modne słowa):

Maść *książk. przen. iron. a. lekcew.* 'rodzaj, gatunek, pochodzenie':

45. Cerkwie **różnych maści**, różnych gatunków, jakbyśmy w każdą rzeczywistość cerkwi zajrzeli (tu dodatkowo występuje tautologia: *maści, gatunki*).
46. Węgrzy przypieczętowują nową drogę, stąd tu tyle znajomości języka niemieckiego różnej **maści** [o przesiedleńcach sprowadzonych z Saksonii].
47. Kościoły **różnej maści** (kościół różnych wyznań, zob. 24).
48. Rozpowszechniona na piedestale baranina, warzywa **różnej maści**, które będą nam tutaj towarzyszyć.

Piedestał *podn.* 'podstawa, na której ustawia się pomnik, popiersie lub kolumna; postument, cokół', fraz.: *postawić, stawiać kogoś na piedestale, wynieść kogoś, coś na piedestał* 'obdarzyć kogoś, coś wielkim szacunkiem, przypisać komuś wielkie cnoty, zalety, zasługi, uznać wielką wartość czegoś':

49. Tereny zaczynają **wychodzić na wielki piedestał** (zob. 40).
50. Czorba **na wielkim piedestale** (dodatkowo redundancja – *wielki piedestał* oraz rozszerzenie składu frazeologizmu – *wielki*) (zupa, tzw. czorba, jest bardzo rozpowszechniona i ceniona w Rumunii).
51. Rozpowszechniona **na piedestale** baranina, warzywa różnej maści, które będą nam tutaj towarzyszyć (baranina jest tu bardzo rozpowszechniona i ceniona).
52. Miasto **wychodzi na piedestał**, ale my tego piedestału nie odszyfrujemy (zob. 41, 83).

Powyższe przykłady można też uznać za metaforę autorską.

Funkcjonować *książk.* ‘pełnić jakąś funkcję, być sprawnym, spełniać czynności, sprawować obowiązki; pracować, działać’:

53. Wizerunek Jezusa w kopule cerkwi zawsze **będzie funkcjonował**.
54. Rzeka nie będzie (obok Šipki) naszym udziałem, ale ona tu **funkcjonuje** i jest (tu dodatkowo redundancja – *funkcjonuje i jest*).
55. Katedra, która zaraz po lewej stronie **będzie funkcjonowała**.
56. Jedynym pomnikiem, który **funkcjonował**, był Pałac Ludów.
57. Ewenement, który tu **funkcjonuje** [o ambonie].
58. Karteczki **będą funkcjonować** w paszportach.

Odpowiednikiem nadużywanego tu wyrazu *funkcjonować* jest: *być, istnieć*. Powyższe przykłady można też zaliczyć do grupy 4.3. (Rozszerzenie sfery znaczenia słowa).

Doświadczać ‘doznawać czegoś, przejść przez coś; zaznawać, odczuwać’, np. *doświadczyć wiele złego od ludzi* itp.:

59. Pytacie o różne sytuacje, pytacie o charakterystyczne pola uprawne, które zdecydowanie **będziemy doświadczać**.
60. Inna organizacja miejska, tranzytowo architekturę **będziemy doświadczać** (zob. 35).
61. Następne części, które **będziemy** mijać i **doświadczać** [o terenach mijanych po drodze].
62. Wśród tych miejsc **będziecie** na spokojnie **doświadczać** historii o Drakuli.
63. Osadnicze chwilowe **doświadczenie** i oglądanie Sasów [o osadnictwie saskim i przejeździe przez tereny niegdyś należące do Sasów].
64. **Doświadczenie** obwarowania twierdzy [chodzi o oglądanie muru obronnego twierdzy].
65. **Będziecie** Państwo **doświadczać** mamałygę.

Wyraz *doświadczać* został użyty tu w nietypowym dla siebie znaczeniu: *oglądać, zapoznawać się*, a także *próbować, kosztować*, dlatego też wymienione przykłady można uznać za neologizmy semantyczne.

Totalnie *książk.* ‘całkowicie, kompletnie, w najwyższym stopniu’:

66. Jakbyśmy stali w rzeczywistości uzdrowskiej, o której **totalnie** przypominają źródelka.
67. **Totalnie** jakby oczywiste jest (tu wzajemnie wykluczają się wyrazy: *totalnie* i *jakby*).
68. **Totalnie** skupmy się.
69. Ta ludność jest **totalnie** nie zrozumiała.

Wyraz *totalnie* wydaje się nie nadużyty tylko w zdaniu 69.

Jak mogliśmy zauważyć, nadużywane w wypowiedziach wyrazy należą do stylu książkowego, podniosłego. Neutralne słowo *doświadczać*, użyte w zupełnie innym znaczeniu, stwarza pozory podniosłości.

4.7. Błędy gramatyczne:

70. Rumunii udzielano **wszelkich wsparć** (wł. wszelkiego wsparcia).
71. Turcy wyciągnęli ręce **na ziemię rumuńskie** (wł. po ziemię rumuńskie).
72. Serbowie pielęgnują swoje **dobytki** (wł. swój dobytek).

4.8. Metafory autorskie:

73. Trakowie **otworzyli wino** przed Grekami (Trakowie zapoczątkowali produkcję wina jeszcze przed Grekami).
74. **Wielki załączek** do naszego wspólnego spotkania [ma nim być zaproszenie na imieniny Janin] (*wielki załączek* – oksymoron).
75. My powołutku **obniżamy swoje położenie** [o zjeździe do Doliny Róż].
76. **Japońskie wycieczki można tu uprawiać** [o fotografowaniu].
77. Zjednoczenie dało możliwość pokazania się Rumunii **w chaszcach historii** [z burzliwej historii Europy wyłoniło się Państwo Rumuńskie].
78. Zrobimy sobie **chwilę dla Państwa** [o przerwie w mówieniu przez pilota].
79. Możemy autokarem **pewne sprawy zrobić** (podróżując autokarem, możemy zobaczyć o wiele więcej zabytkowych miejsc niż w trakcie wycieczki pieszej).
80. Nasze **kilometry powołutku zbliżają się** do Sibiu.
81. Książka przechodziła przez **progi nieporozumienia**.
82. Akcenty, które odnoszą nas do **segregatorów piękna** (pewne akcenty tego miasta stanowią o jego pięknie).
83. Miasto wychodzi na piedestał, ale my tego **piedestału nie odszyfrujemy** (miasto jest bardzo znane i cenione, ale my do niego nie wjeżdżamy).
84. Będą **wyciągać kraj na wielką powierzchność** [o surowcach Rumunii] (*powierzchność* w zn. 'powierzchnia') (dzięki surowcom kraj zyska na znaczeniu).

4.9. Styl:

85. Jeśli chodzi o to, co przybyło z Sasami – przybyła religia. Zakon Cystersów **nam się jawił**.
86. Carevec słynął z **najważniejszej roli religijnej**.
87. **Turystyczna pod względem ciekawości** środkowo-wschodnia część kraju.
88. **Miasto do przodu idzie pod względem wielu rozwojów**.
89. **Dość wielka** społeczność [o Cyganach].
90. Próbowałam doszukać się budynku Parlamentu. Jest honorowany i ludzie nie chcą o nim rozmawiać, wykorzystany przez mieszkańców i **tutejszych ludzi** (tautologia, wł. *tutejszych* mieszkańców).
91. **Mało zanedbane** domki [o domach Cyganów].
92. Nie ma tu **rozległej opieki** nad katedrą.

5. Zakończenie

W powyższym tekście poddano analizie 89 przykładów kreatywności z języka przewodników turystycznych³⁴. Przykłady te uznano za mogące wzbudzać śmieszność. Materiał badawczy został podzielony na 9 grup. Jak pokazują wyniki analizy, najwięcej jednostek (po 12) odnotowano w grupie neologizmów leksykalnych i frazeologicznych oraz metafor autorskich, np. *zjednostkowana*, *wysokowysokowoy*, *powierzchność*, *otworzyć wino*, *obniżamy swoje położenie*, *chaszczce historii*, *segregatory piękna* i inne, najmniej zaś w grupie błędów gramatycznych (3). Największą z kolei kreatywność pod względem liczby przykładów użycia wykazują przewodnicy w zakresie nadużywania pewnych słów (5 jednostek, 25 kontekstów), np. *doświadczać*, *funkcjonować*, *pedestał* i inne. Podobne jednostki stają się semantycznie uniwersalne, zastępując inne, właściwe słowa.

Reasumując, można powiedzieć, że wszystkie zaprezentowane przykłady kreatywności językowej mogłyby świadczyć o zastosowaniu swoistego autorskiego stylu. Większość z nich bowiem nie mieści się w kanonach normy. Język mówiony jednak dopuszcza pewnego rodzaju odstępstwa, co może mieć związek z emocjonalnością wypowiedzi, jak również ze świadomym działaniem – chęcią zainteresowania odbiorcy niekonwencjonalnym, czasami śmiesznym, a więc nie nudnym sposobem przekazywania informacji.

Bibliografia

- Bergson H., *Śmiech. Studium o komizmie*, Lwów–Warszawa 1902, [online], https://pl.wikisource.org/wiki/%C5%9Amech.Studyum_o_komizmie, [dostęp: 29.07.2020].
- Chruścińska K., *O formach potencjalnych i okazjonalizmach*, „Prace Językoznawcze” 1978, 91, s. 69–79.
- Encyklopedia języka polskiego*, S. Urbańczyk (red.), Wrocław–Warszawa–Kraków 1991.
- Fąka P., *Śmieszność – pytania i perspektywy badawcze*, [w:] *Zrozumieć humor*, S. Dżereń-Głowacka, A. Kwiatkowska (red.), vol. 2/1, Piotrków Trybunalski 2009, s. 33–39.
- Kaproń-Charzyńska I., *Kreatywność językowa i jej wybrane mechanizmy w kontekście wtórnej oralności*, „Prace Filologiczne” 2017, 71, s. 177–186.
- Uniwersalny słownik języka polskiego* PWN, S. Dubisz (red.), t. 1–4, Warszawa 2006.
- Skovorodnikov A., Damm T., *O lingvostilističeskom statuse kalambura (na materiale ruskoŭzyčnyh gazetnyh tekstov)*, „Stylistyka” 2001, X, s. 183–193.

³⁴ Trzy przykłady powtarzają się w grupie 4.6. (Nadużywanie pewnych słów).